

۶ابدراسل قايشقباي ۇلى

كۈزەنگەگى كەشۈلەر

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

۶ابدیراسل قاپشقبای ولی

کزەنگدەگی کەشۋلەر

(پوۋەستەر)

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

۲۰۰۸ ۋەرجى

图书在版编目(CIP)数据

启程: 哈萨克文/阿布都热斯力 著. — 乌鲁木齐 新疆人民出版社,
2008.10

ISBN 978 — 7 — 228 — 11879 — 3

I . 启... II . 阿... III . ① 中篇小说 — 作品集 — 中国 — 当代 —
哈萨克语 (中国少数民族语言) ② 短篇小说 — 作品集 — 中国 — 当
代 — 哈萨克语 (中国少数民族语言) IV . 1247 . 7

中国版本图书馆 CIP 数据核子 (2008) 第 162203 号

责任编辑: 阿扎马提

校 对: 达吾列提

封面设计: 夏 提 克

启程 (哈萨克文)

阿布都热斯力 著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

新疆八百印务有限公司印刷

850 × 1168 毫米 32 开本 11.25 印张

2008 年 10 月第 1 版 2008 年 10 月第 1 次印刷

印数: 1 — 2000

ISBN 978 — 7 — 228 — 11879 — 3 定价: 20.00 元

جاۋاپتى رەداكتور: ازامات سىقاق ۇلى
كوررەكتور: داۋلەت باۋىرجان ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اگسا

كۈزەتكەگى كىشۇلەر

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۆزىمىجى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كۈشەسى 348 - اۋلا)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنجاڭ باباي باسپا شەكتى سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورمات 1/32 850 × 1168 ، 11.25 باسپا تاباق

2008 - جىل، قازان، 1 - باسپاسى

2008 - جىل، قازان، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 2000 — 1

ISBN 978 — 7 — 228 — 11879 — 3

باعاسى: 20.00 يۋان

مېت رىئىقالە غلىتەنەي «رىشامە» پەننەن لىم نەتە رەنە غلىتەنە
4591 نەنلەنە - 5291 رەنەن لىم نەتە رەنە غلىتەنە
رىئىقالە غلىتەنە مېت رىئىقالە غلىتەنە رەنە غلىتەنە

الغى سۆز

غلىتەنە رەنە غلىتەنە مېت رىئىقالە غلىتەنە رەنە غلىتەنە
ابەلەك - ئابدۇراسىل قايشىقباي ۇلى خالىق ازاتتىق بىستەرنە
ۇلەس قوسقان سارباز، لىم رەنە بىستەرنە ەڭبەك سىڭگەن ۇستاز،
ۇلت مادەنىيەتنە ۇلەس قوسقان جازۇشى ۇم زەرتتەرمەن. خالىق
ۇشىن، وتان ۇشىن قىرىق جىلدان استىلام ەڭبەك ەتكەن
قۇرمەتتى زەينەتكەر.

ئابدۇراسىل قايشىقباي ۇلى 1921 - جىلى قاڭتاردا تولى
اۋداننىڭ مايلى تاۋىندا قاراپايم ۇير باردام مالشى وتباسىندا
دۇنيەگە كەلگەن. 18 جاسىدا دەيىن سەميا جانە تۇعان ولكەسىندەگى
ۇلكەندى - كىشىلى مەكتەپتەردىڭ تارىيەسىندە بولغان. ەرنەمەن
ەسقان زامانىنىڭ ۇلىمىدىسى 1940 - جىلدان 1944 - جىلى
قىركۇيەككە دەيىن ۇورسلىجىن اۋدانىدا قاراستى كىشى سىبەتى،
مايىقانىڭ مەكتەپتەرىندە ۇستازدىق ەتكەن. 1945 - جىلى
توڭكەرىستىڭ قاجەتى بويىنشا ۇلت ازاتتىق ارمياسىنىڭ قاتارىدا
قابىلدانىپ ەل ازاتتىعى ۇشىن ەسەلى ەڭبەك ەتكەن. 1947 -
جىلدىڭ سوڭىدا دەيىن ارميا قاتارىندا بولغان ول، 1948 - جىلى
قوسىنىنان بوساپ سول جىلى تامىزدان 1950 - جىلى تامىزغا دە -

يىن تولى اۋداننىڭ تۇمىسقىقۇرا مەكتەبىندە ۇزىنىڭ اۋەلگى
ۇستازدىق جۇمىسىنىا قايتا جەڭىلگەن. مادەنىيەت مىلۇماتى
جوعارى، قىزمەتتە جاۋاپكەرلىگى كۇشتى ۇرى پەداگوگىكالىق،
ۇرى اسكەرى تارىيە كورگەن ئابدۇراسىل قايشىقباي ۇلىن ۇيىم
1950 - جىلى ارناۋلى تۇردە اۋدان قالاشىعندىلى ايتۇلى ۇلىم
جۇرتى - قازىرگى 1 - ورتا مەكتەپتىڭ تۇركىنى تولى ورتالاۋ
مەكتەبىنە الماستىرىپ اكەلگەن. 1952 - جىلغا دەيىن وسىندا

ۋىستازدىق ەتكەن وعان ازداپ «سولشىل» بورانىنىڭ سالقىنى تىيە باستالغان. وسىدان بوي تاسالاعان ول، 1952 - جىلدىن 1954 - جىلغا دەيىن اۋىل - قىستاق مەكتەپتەرىندە ءوزىنىڭ سۈيىكتى ۋىستازدىق كاسىبىن جالعاستىرعان. ۋىيم ونسىز ورنى كەتىك نۇرعان 1 - ورتاعا 1954 - جىلى قايتا الماستىرىپ اكەلىپ، و - قىتۇشىلىق جۇمىسقا جەككەن. ۋىستاز سىندى ۇلاعاتتى كاسىبىن شەكسىز سۈيگەن قارت پەداگوگ وسى مەكتەپتە 1980 - جىلغا دەيىن ۋىستازدىق ەتىپ، ونىڭ قوجالىق سىتەرىن باسقارىپ بەرىلە جۇمىس سىتەگەن. 1980 - جىلى جەلتوقساندا داڭقىپەن زەينەتكە شىققان.

ءابدىراسىل قاپشىقباي ۇلى ۋىستازدىق ەتكەن ۇلاعاتتى عۇمىرىندا وتانىن، حالقىن شەكسىز سۈيگەن جانيپوز. ول مەيلى مەكتەپتەگى وقىتۇشى كۇندەرىندە بولسىن، مەيلى توڭكەرىستىك قاجەتتىلىك بويىنشا ارميا قاتارىندا بولعان جىلدارىندا بولسىن بارىندە وتاندى، حالىقتى قىزۇ سۈيىدى. وزىنە مادەنيەت شەبىنىڭ تاڭداۋلى ءبىر ازاماتى بولپ شىعۋداي اۋىر تالاپتى قويىپ، سول ولشەم بويىنشا ءوزىن تارىيەلەدى، جەتىلدىردى. ونىڭ بۇگىن حالىق جاعىنان ۇلت ازاتتىق سىتەرىنىڭ ساربازى، حالىقتىڭ قالاۋلى اعارتۇشىسى، مادەنيەت سالاسىنداعى مائىتالمان اتالۋى دا سونان ەدى.

مارحۇم ءابدىراسىل قاپشىقباي ۇلى مادەنيەت سىتەرىنە قىرىق جىلدىڭ ۇستىنىدە ەڭبەك ەتتى. وسى بارىستا ول ۇيرەتۋدەن، نەزەنۋدەن توقتالغان كىسى ەمەس. ونىڭ ۋىستازداردا بولاتىن ۇيرەتۋدەن دە، ۇيرەنۋدەن دە جالىقپاس رۋحى ونىڭ ومىرىنەن دە، شىعارمالارىنان دا جورىقا تانىس ونەگە ەدى. ول وزىندەگىنىڭ ءبارىن سارقا جۇمساۋ، بالاۋىز شامشا الاماين جارقىقا بولەپ، ەڭ سوڭىندا جانىپ تاۋسىلۋداي ۇستانىم ۇستالغان كىسى. سوعان ول

تىرلىگىندەگى تار - تاپشىلىققا دا، قورلىق - زورلىققا دا،
تاعدىردىڭ تاۋقىمەتتى تۇستارىنا دا باس يگەن، كەيىگەن،
باجالاقىلان كىسى مەس، بارىن دە الپ دومنا پەشتەي شىندە
قورىتىپ، يەدىياسىندا بىدرا تا بىلگەن. ۋمىردى پەندەلىكتىڭ
قۇرىتىش بويىمەن مەس، ازاماتتىڭ اڭغارلى ويمەن ولشەپ،
سولايشا بارلاي بىلگەن كىسى.

اقىن، جازۇشى بولۇدان بۇرىن ادام بولۇ، ادام بولۇدان ارى
قاراي ازامات بولۇ بارد، ونى بلالاۋ، سىناۋ ۋاقت پەن وقىرماننىڭ
قولىنداعى ۇقىق بولار. مارحۇم ۋبىدرا سىل قاپشىقباي ۇلى
ۋبىرتالاي جانىزدا از بولمىلان تىندىرىمدار تىندىرىپ كەتتى. ونى
باستىرۇ، زەرتتەۋ ۋام كادەگە جاراتا ۋبىلۇ بىلايىلاردىڭ ۇقىعى
مەن جۇمىسى ەدى. باسپامىز وسى ماقساتپەن 2007 - جىلى
قاراشادا ارامىزدان اتتانىپ كەتكەن مارحۇمنىڭ قالامداستارى مەن
تۇس - تۇعان، بالا - شىعالارى جىناپ ۇسىنعان «كەزەڭدەگى
كەشۇلەر» اتتى شىعارمالار توپناماسىن وقىرماندارىنا تابىستاپ
وتىر.

بىتكەن سىكە سىنشى كوپ، دەگەنمەن جوعالغان پىشاقتىڭ
سابى التىن مەس، باقىلىق جازۇشىمىزدىڭ قالامىنان تۇعان
وسىناۋ شىعارمالارىنان ۋار وقىرمان ۋوز كەرەگىن تاۋىپ،
كادەسىنە جاراتسا كەن دەگەن كادۋەلگى ۇمىتتەمىز.

اسان ابەۋ ۇلى

2008 - جىلى تامىز

ۋورىمجى

1	العى ءسوز.....
1	سارتوقاي ساڭلاقتارى.....
105	ۈمتىلماس كۈندەر.....
210	تاۋىق جۈتى.....
325	تارىخى دەرەك، وشپەس كۋا.....
336	ۋلى مەن ءترىنىڭ اڭگىمەسى.....

سار توقاي ساڭا لاقتارى

(دەرەكتى خىكياتتار) ايا لاڭ، ڭلە، زەڭ رامى
پىتەڭ پىتەڭ رەتتەڭ نەمەلىك نەمەلىك زەڭ چىلە پىسەڭ؟ لىغانال
نەمە، رەمە نەمە، «نەمەلىك ڭلەتتەڭ نەمەلىك لىمە»
رەمە نەمەلىك نەمەلىك «رەمەلىك نەمەلىك» رەمە نەمەلىك
تارىختى اۋزىمەن تاراتىپ قۇلاقتان بىر قۇلاققا جەتكىزىپ،
رۈجى قازىناسىن التىن كوكىرەگىنە ساقىتاتىن حالىق اعالارى
«ايتىپا» دەپ اقى بەرسەڭ دە ەستىپ كورگەننن ۇرپاعىنا اڭىراتىپاي
توقتاسىن با؟ كەڭ قولىستايدى وراي قولتىعىنا الىپ، تارباغاتاي
تاۋىمەن جارىسا شىعىستان باتىسقا سوزىلعان اۋاسى جىبەك، سۋى
بال، قىرتىسى ماي، كۈنگەيى جۋا - جۋسان، تەرىسكەيى گۈل -
بالاۋسا ورماندى بارلىق بەتىن جاستايان سار توقاي مەكەندەپ،
كوك وراي شالىعىن، تۇنىق تۇمالى باستاۋ، وزەندەرىن جاستانا
تىگىلگەن اق ۇيلەرىن ايدىنداندىرا تەڭكىتىپ، چۇرتشىلىق مالىن
تاۋىمەن ادبىرىنا بەلەپ، جازىعىنا ەگىنىن سالاتىن. (تارىختا)
حاتقا ءتۇسىرىپ ارتىنا قالدىرعان جازۋى بولماسادا،
ءوزى بىلەتىن سان زامانعى، وتكەن - كەتكەن اعابۇنىداردىڭ
جان سۋىپىنتەر ەرلىگىن، ولاردىڭ قارىسى بولعانىنا قاتال،
دوس - جارانعان ادال ەلدىگىن ۇلگى ەتىپ جاستاردىڭ قۇلاعىنا
ءسىڭىرىپ، ەسىنە ەلەس بەرىپ وتىراتىن اقبىلگوي، اقجارقىن
اقساقالدار جىيىن - توپ، جىعالى ورىن تاڭداماي - اق ءار اۋىلىدا
باستارى بىرىكسە خىكاياسىن ايتىپ ايتىپ وتىراتىن - دى.
سول ءتىرى شەجىرەلەردىڭ سالىقالى ءسوزىن ءوز قۇلاعىمىزبەن
قۇمارتا تىڭدايتىنبىز. كوكىرەگىنە جازعان جاۋھارلار بىر كەڭ

اعتىپ وتىرعاندا اتا شەجىرەلەرى دە جۈردەك اۋىزدان اىلىپ
وتەدى. ودان تۈيگەنىمىز — كەرەيدەن اشامىلى، اباق بولپ
(قونىسى كەيىن بولەك بولغان)، اباقتان ون ەكى رۋ، سونىڭ
بىرى جاستابان، جاستاباننان — سارتوقاي، سارباس، بەگىمبەت.

جاستاباننىڭ ازان شاقىرىلىپ قويغان اتى الدابەردى ەكەن.
سول كەزدىڭ رۋلار ارا ەگەرلى بىر ۈلكەن دۋمانىندا بەگىمبەت
بالۋانغا تۈسىپ جارىم كەز كەلەتىن تابانمەن جۇرتتى تاڭىرقاتىپ،
«مىنا جاس جىگىتتىڭ تابانى — اي، شىركىن!» دەگىزەدى. سودان
الدابەردى «جاستابان اۋلى» اتانىپ، الدا بەردى اتىنان كورى،
جاستابان دەلىنەتىن جاناما اتى خالىققا تاتىس بولپ كەتەدى.

ەرتەرەك كەزدە ماڭدايىنداى بلعى، بىلەگىنىدە ەلى بار
ادامداردىڭ اتى شىعپ ۇرپاعىنا سۈيەنىش، رۋىنا ۇران بولاتىن
ۋاقىتتا الدابەردىنىڭ ۇش ۇرپاعى شىنىدە — سارتوقاي اتى
ايعىنىدى ۇش رۋىنا ورتاق ۇران بولغان.

كەيىن جوڭغارلارمەن ايقاستا بايمۇرات، جوبالاي باتىرلاردىڭ
اتى جۇرتقا تانىمال بولغاندا — سارتوقاي ۇرپاعى بايمۇراتتى ۇران
ەتىپ شاقىرىپ، بەگىمبەت بالالارى — جوبالايدى ۇران ەتىپ
شاقىرىپ، سارباس بۇرىنعىسىنداى سارتوقايدى ۇران ەتىپتى.
(بىراق بايمۇرات سارتوقايدىڭ 4 — ۇرپىلى، ال، جوبالاي بەگىمبەتتىڭ
4 — ۇرپىلى ەكەن.)

تارىخ ۇگىنىشىسى سول ساقالى كۈمىستەي جالتىراپ،
بەتىنىڭ قىزىل شىرايى كەتپەگەن، شارالى كوزدەرى نۇر شاشىپ
تۇراتىن، كەڭ كوكىرەگىنە تالاي قازىنا سيعان ارشىنتوس،
ايبىرلى، بۇرىنعىدان تالىم الپ، سوڭىغا سۈر قالدىرعان ارعى
اتالارنىمىزدىڭ سارقىنى، جاسى 80 — 90 دى القىمىداسا دا
كازىلىككە مويىپ اقىلدىن اداسپىلعان، سوزدەن جاڭىلمىلعان زامان
كۋاگەرلەرى ەلى كوز الدىمىزدا، كۈڭگىرلەگەن قوڭىر داۋىسى،
اتالى سۈزى قولاعىمىزدا تۇرادى. مىسالى: دۇتباي، اقباي حاجى،

تېمىي، كىساي، مىڭغات تاغى باسقا. ودان كەينىڭى اكەلەر ئىمىز قاتارلىق ۇلى اتالارنىڭ قوللىنىش قولىنى، قونامىنى، ەت اساعان، اڭگىمىلەرنىڭ شەتلىنىدە ۇتىرىپ اتالى سوز دەرىن قۇلاغىغا جىعان اداي، تۇمار، سەبىكە، قاپشۇقاي سىياقتى زەرەك اتالارنىڭ دا اتىن ەرتەپ، ايللىن تارتا جۇرىپ ولاردان ەستىگەن، بىلگەن، ەستە قالغاندارى جوق ەمەس.

سولارنىڭ ايتۇلارنىدا قۇباقالماق (جوڭغارلار) الەگى اياقتاپ ەندىسى قۇلاپ، استىندى تاغى شاعىلغان سوڭ اياق بالالارى التايغا قايتا كەلىپ قونىستاندا جاستاباننىڭ سارىاس، سارتوقاي اتى ەكى بالاسى التايغا كوشىپ (بەگىمەت ارقادا قالىپ) التايدىڭ ەمەنەينە كەلىپ ورنالاسىپ گۇڭ كوگەدايغا قاراپ ەمەنەيدەن «جاڭا توغام» دەيتىن توغام الپ، مال باعىپ، قوسىمىشا ەگىننى سالىپ عاسىردان استام بىرعاپ - جىرعاپ، ۇسىپ - ۇنىپ، ەل ۇقىسى قانغان مەزگىلدەر بولىپتى.

ولگەننىڭ ورنىن ۇتىرىسى باسىپ 4 - 5 اتانىڭ سۈيەگى كەندىرلىكتە - ەمەنەيدەگى اتا قونىستا ۇلت سالتى، شارباعات جولىمەن الدىنان يمانى تىلەنىپ، ارتىنا داستارقانى جايلىپ، قۇران ەاتىم مەن ۇنازىر - شىراعى بەرىلىپ، باسىنا زىراتى تۇرعىزىلىپ جەر اتانىڭ تۇرقالى توپىراغىغا ورنادى.

جاستاباننىڭ التايدى مەكەندەگەن كەزىندە دە، ۇىر - بىرىمەن جاۋلاشقان ۇلتتار جونگە كەلىپ الاساپىران قان توگىس شاعىندالغانمەن ەل ارا «جورتۇل جورتىپ» ولجا ىزدەگەن، جوق قۇپ، كوك الپ مال ايدىتىن، قورالاپ جىلقى تىياتىن ۇساق جاۋگەرشىلىك ۇزىلمەپتى. ۇىر جىلقى رەسەي، قالقا موڭغۇل، ەندى ۇىر جاعى تارباغاتاي، ەرەنقايرغا، سارى تاۋ، الاكول، مودىنىيارلىقتان دا جاسانىپ - جابدىقتاشىپ كەلىپ جىلقى قۇپ جاسىرىنغان جاۋ، تىرشىلىگى مالغا سۈيەنگەن ەلىقتى تالاي زارلاتىپ جاياۋ قالدىرىپ قان قاقساتتىن سىتەر ۇزىلمەگەندىكتەن

«راتالى رۇلاردا، سونىڭ بىشىدە جامىتاباننىڭ دا قاس باتىرلارى مەن قارىمدى جىگىتتەرنىڭ قىناپقان قىلىشى، بەلدەۋىنىن نايىز، سويىل، شوقپارى، ارقاننان اتى كەتپەگەن مەكەن. بولسا سوندىقتان بوزگە كەلىپ ەلدەسەم دەسە داۋعا سالارى دا، استامدىق سەسە جاۋعا سالارى دا ساقاداي. ساي تۇرغان ەل دەيدى.

بۇل اتالى قۇلاقتان - قۇلاققا تاراپ سىرت جانە كورشى ەل جاستاندى وڭاي ولجا ەتەمىن دەگەنگە باتىلى بارمايدى. بىلىمى سىرتتاي كەۋدەلەگەن، شەتەرەك جاتقان از ەلدى ولجالاپ، شاۋىپ، شاشىپ كەتپەكشى بولغان، كۈپىسىنە كۈشى سىماي ەلرگەن بارماتشى، جورنۇلىشلار وسى رۇدىڭ باتىرلارنان اشتى تايلەمنىڭ دامىن ۇمىتپاستاي تاتىپ، استىنداعى اتنان ايرىلىپ جايۋ شاك قاۋىپ، جانىن ولجا كورىپ قايتقاندارى دا از بولمايتى.

«زاماننىڭ قىلاي بولسا، بوركىڭ سولاي» سول زاماننىڭ تىرشىلىك تىنىسىندا، ەلدىڭ ايدىنى - ەل قورعايتىن باتىر «ەر ازىعى مەن ءبۇرى ازىعى جولدا» دەپ «جورتۇل جورئاتىن» كۈشپەندى ساھارانىڭ ءبىر اۋقىمى بولغان. بۇلارعا ۇمىردىڭ ءوزى تەلىدى.

ولاي بولاتىنى - بۈگىدە ءبىر رۇ - ۇلىستىڭ توپتاسقان كەۋدەلى جىگىتتەرى كەلىپ، قازداي تاراپ، قاناتتاي سىلاپ - سىپاپ وتىرعان كۈن كورگىشىڭە سۇق قولىن سالىپ بىقىرىپ ايداي جونەلەدى، نە كۈشەن كۈرسەتە بىلەگىن سىپاپ، تىزەسىن باتىرىپ كۈپە - كۈرەۋ ايعايلاپ الا قىشادى، ونى كۈرە تۇرا قايتىپ جان شىداسىن، ال كەلگەنشە ايقاسىپ نە جەڭۋ، نە جەڭىلۋ كەرەك. نەمەسە جوقشىلىقتان قاراپ جاتىپ قىيىنشىلىق كۈرگەنشە قارىبايىپ جان باعۇعا ءبىر باردامعا قول ارتىپ ءوزىڭ دە اتقا ءمىنىپ عايىپتان ولجا نىزدەيسىڭ، وسىدان بارىپ اعالاپ

رەسلىتىپالماق بىلەن ئالاقىلەنمەسلىك پەيتىلىق، تەتقىقاتچىلارنىڭ
رەسلىتىپالماق بىلەن ئالاقىلەنمەسلىك پەيتىلىق، تەتقىقاتچىلارنىڭ
رەسلىتىپالماق بىلەن ئالاقىلەنمەسلىك پەيتىلىق، تەتقىقاتچىلارنىڭ

بىرگە بولۇش

ون ەكى اباق كەرەيدىڭ التايدىلى كەزىندەگى ۇلكەن مانساپ
«گۇڭ». ئىرىنىشى رەتكى گۇڭ مانساپىنىڭ يەسى ابلەپەيز
كوگەداي، ەكىنىشى گۇڭ — كوگەداي ۇلى اجى، ۇشىنىشى گۇڭ —
اجى ۇلى قاسىمجان، كەرەي ەلى 1867 — جىلدىن باستاپ قاسىمجان
گۇڭنىڭ اشسا الاقاندىنا، جۇمسا جۇدىرىغىندا تۇردى.
ەكىنىشى دارەجەلى ۇلكەن مانساپ 1836 — جىلى كەرەيلىك
جىنىنىدا سايلانغان «4 بىلىك». بۇنىڭ ەكى بىلىك ورنى جانتەكەيگە،
ەكى بىلىك ورنى جادىككە تان. بۇل ەكى تۇردەگى بىلىك تە اتادان
بالاغا مۇرا بولپ جالعاسقان. ولارغا قىزمەت ەتەتىن ئاربىر
رۇلاردا كىشى ئىي دەلىنىپ كەلەتىن. (1883 — جىلى شىنجاڭ
ولكە بولپ قۇرىلغانغا دەيىن بۇدان باسقا اتتارى بولمىغان).
چىكاياتشى اقساقالدار ول اڭگىمەنىڭ «دومبىرا» قۇلاغىن
وزگەرتە بۇراپ باسقا كۆيگە كوشەدى.
— جاس قاسىمجان اكە ورنىنا وتىرىپ «گۇڭدىك» مانساپ
العاندا، ۇلانىسىر ەن داۋلەتتى كەشىپ شورتانداي جۇزىپ،
وردالى شاڭىراقتا ەركە — شولجاڭ، تەتەك بۇلا وسكەن ازاماتنىڭ
جۇرت بىلەۋ تاجىرىيەسى از، بىلىك ەرىشىمىنە ولاق، حالىققا
قاتاغداۋ بولغاندىنن بۇرىن بىرگەسى اشلىمىغان ون ەكى اباقتىڭ
كوڭىلىنە ئىر بولمى سالىقىندىق تۇسىپ ەلدە بىدراۋ بايقالدى.
شەرۋىشىنىڭ ئىر اردا كۈرەڭى سۇگىرباي باستان شەرۋىشى
بالاسىنىڭ ئىر بولمى قالقا موڭغۇلغا قاراي شەتتەسە، تەمىر،
مۇتى، بۇغىباي، توپايلارغا بىلەسكەن جانتەكەيدىڭ ئىر بولمى
مايلى — جايىرغا ئۇنىسىز كوشىپ، جاستابان سارتوقاينىڭ دا
كوڭىلىنە كۈلەڭكە تۇسىپ تۇرغان.

بۇلاي بولۇى: جۇر تىلىقتىڭ الماق - سالىعى كۈبەيىپ، ەڭ
 كەمىندە پىسقى توقىلعان قاپ، شىراقى ەسىلگەن ارقانغا دەيىن
 الم كۈبەيىپ، «انە بۇيرىق، مىنە تاڭبا» دەگەن قۇقايىمەن اتقان
 وق، سىلتەگەن قولدىڭ دانىگىپ قوسارلانا جۈرەتن جاناما المى
 دا قولداى كۇن كۈرستىڭ ءوڭدىسىن تالعاماي سىپايتىن
 اتارمان، شابارمان دەگەن قايشالىسىپ سوناداي نىڭداپ، ءبىرى
 كەتسە، ءبىرى كەلىپ حالقتىڭ جۈرەگىنە قانجارداي ءتيدى. شەش
 سالىق جىناۋشىلار قورالعا قاسقىرشا ءونىپ، اۋزىن اشىپ،
 قۇيرىعىن سالماقتانپ، سۈبەسىن باسىپ مالىمەن جان باعىپ
 وتىرعان ەلدىڭ ماڭدايعا باسىپ، كىرلى قولمەن ۇستاماي وزىنەن
 اياپ، ءشىپ - جەمەي وسىمگە ساقتاپ ءۇمت قىلىپ وتىرعان
 باردىڭ ماڭدايىن، جوقتىڭ جالعىزىن ءوزى ءبىلىپ ۇستاپ المى
 قان قاقساتادى. ءبىرلى جارمەر سالىپ جانبا ولشەپ ءمىنىپ
 جۇرگەن اتىن اۋدارىپ المى، شاڭىراق سىلار قومدى تۇيەسىن،
 سويىعالى وتىرعان كۈجە - قاتىعىن اۋىزدان قىلىپ، جاياۋ
 تاستاعانغا كىم رازى بولىسىن. *بىر كەتەن مىنە كەتەن*
 ودان دا قىيىنى قولى قىسقا، قوڭىر قالتا كەدەيلەر اۋىرىپ
 قالسا شەتەن سۈرپا تابا الماي، بوسانسا قالجا تابا الماي،
 ولگەننە ءنازىر - شىراق بەرە الماي وتىرعاندار سالىققا تولەر
 ءبىر قويدى باردامداردان تاي - تايىنشاسىنا ارەڭ ايرىياستاپ
 العاندا ونىسى المانشىعا جاعا قويسا بەيىشكە قولى جەتكەندەي
 قۇاناتىن. وسى جانكۇيزەلىتكەن پالە بىلىك ورنىنان كەلىپ تۇر
 ما، جوق بىلىك اتىن جامىلعان جولشىباي الايقاتاردان كەلىپ
 تۇر ما؟ ونى ءبىر اللانىڭ ءوزى ايرىماسا اشالاپ سۇراپ، انىعىن
 بىلۈگە شكىمنىڭ ءداتى بارمايتىن، ارىز ايتايتىن دەسە،
 «قۇزغىنىڭ كوزىن قۇزغىن شوقىمايدى»، «تور كوز دەيىم دەپ،
 بور كوزگە جولعىۋدان» قورقادى، *ءا پالتىم رەكەم پە» «ئەلەكالا*
 المان - سالىققا قىسىلعاندا جۇباندىراتىن ەگىنى شىغىپ،

مالى ەگىز تۇسا قۇانىپ قالىتىلداپ جان باغىپ كېلە جاتقان موماقان حالتىنىڭ كەۋدەسىنى تالغى بىر سىزات تۇستى. موماقان ئاستايان سارتوقاينىڭ تارباغاتايدىڭ بارلىق تاۋىدا ۋا كوشەردىڭ الدىنداعى دوڭىز جىلى قىس وتارىنداعى جىلقىسىن جاسىرىنىپ كېلگەن قويدا موڭغۇل چورتۇلىشلار قوڭدىسىن قۇپ، ارىغىن شاشىپ كۈشپەن ايدايدى دا كەتەدى. استىنىدا شوشاڭ ەتەر الدى كولىگى قالماغان ەل ادامدارى قىسىلغاننان تورەسىنە دات ايتۇعا شاپقىلايدى. وعان تورەنىڭ جاۋابى دا كەلتە بولپ، جىلى جاۋايتىڭ ورنىنا «مالىڭدى باغا الماساڭ، مەن جىلقىشى بولپ باغىپ بەرەمەن يە، سەندەر ئۇشىن جالپىق جاتقان موڭغۇلمەن جاۋلاسا المايمىن!» دەيدى. جاۋدان جابىر كورپ جانى كۈيزەلىپ قىسىلغاندا بەل كورپ اقبل سۇزعان باسشىنىڭ جاۋابى ۇرىسۇ، زەكۇ بولپ بىر اۋىز جىلى سوزدىڭ تەڭى ەتپەگەنى جىلتىشى چىگىتتەردىڭ كەۋدەسىنە شانشۇ بولپ ەتيدى. پىسۇل نا نىڭا نىيەت - مەھەن نىيەت رالغىم استىلارنىدا سەنمىدى كولىگى بولسا، سارتوقايدىڭ تىزە كەمىرىپ تۇرعان باتىرلارى نە جاۋدان ۇلىپ، بولماسا جىلقىسىن قورقاۋدىڭ اۋزىنان ايسار ەدى. «قارعا ادىم جەر مۇڭ بولپ» قارىس جەرگە ۇزاپ شىعا الماي، جانى اشىماسقا وكپەلەرى «قارا قازانداي» بولپ قالا بەرگەن. نىك - نىك نا نىيەت رالغىم پىسول جىلدىڭ جازى ارىغى جالدىنىپ، جاۋىرى جازىلا بىلىستاعاندا جاۋ سويىلداپ قۇعان جىلقىدان، ۇيرەن لاعىپ، قۇغىندا تەرا قاتىپ جولدا قالغان سايلاق - ساندىراغىن تزدەگەندەر، تورە جىلقىسىن دا ارالاپ سۇراۋ سالسا، سۇرپاغا سەمىرگەن، تورەنىڭ ىشىنار جىلقىشىلارى يەسىنە جاقسى اتتانىپ، جوقشىلارعا «ۇرىسنىڭ» جانە «سەنبەي تورەنى ۇرى دەپ جىلقىسىن ارالادىڭ» دەپ ولاردى ۇستاپ اۋرەلەگەن ەكەن. نىيەت رالغىم پىسول ەندى بۇنى تورە ەستىپ اشۇ شاقىرىپ، «ون ەكى اباق كىلەرەي

تۈبەسىگە كۈتەرىپ، خانىۋان قارا كۆك تاسى العان تۈرەنىڭ مالىنى، سارتوقاي سىڭدى قازاشقا قاۋىم باسنىپ، باسسىزىدىق بىستەپ مالىمدى سۇراقسىز ئىشلىتىپتى «دەپ، كەرەيدىڭ ايتۇلى بىي، ازۇلى اتقا مىنەر جۋاندارنى جىياپ، «مىنا ياستىز ەلدىڭ جۈگەنسز دىگىن تياسىڭ با، جوق، سوزىن سويلەيسىڭدەر مە؟! ماغان مىنانى بىستەپ وتىرسا، ەرتەڭ باسقاڭنىڭ باسىغا كەلمەۋىن قايسىڭ سەنىپ ايتا الاسىڭ. سودىر - سوتقاناقى ەرتەرك تىماسا جۇرت ئىجىلى جامان، وسىنداي بىستەر ۇدەي بەرسە ەل ەل بولا ما؟» دەپ شويىنداي سالمايمەن بىيلەردىڭ بەلىن تالدىردى گۇڭ. كەرەي بىرگەسىگە جەلى تارتقان تورت شوي قازىقتاي اعا بىيلەردى دە «ارتۇرلى وي تولقىنى بىرعاپ «قۇرعاققا تارتسا قاينىعىنا وبال، تولقىنغا تارتسا قاينىقىغا وبال» بولىپ «ار ساققا جۇگىرسەدى. ەستىگەن قۇلاق تا قازانداي قايناپ «ادىلىن ويلاۋشىلار - ەشكىمنىڭ تولىسىن توگىپ، ورتاسىن شايىقاعان ئىس جوق ەكەن، جاۋ ايداعان اياقتى مال قاڭغىپ، قاقتىغىپ، «بولسىنىپ - جارىلىپ مال شىنە كەلمەي مە، كەدەي خالىق جوعىن بىزدەپ جان باقىمىن دەۋگە بولماي ما دەسە، ەندى بىرەۋلەر - كىم كورىنگەندەر بىلەرمەندىڭ بىستەپ ەل ارداقتاعان وردانىڭ ەسىگىگە كىرىپ، تورىن شىقسا بولماي ما، وندا تۈرەدە نە قامىيەت قالادى دەيتىن شاشباۋلى جانتما سوزدەر دە اۋىزعا توقتايماي سۇيرىك ەرىندەردەن سۇماڭداپ جاتقان... بىسىڭە نىما رىقە نىسىڭە 001 لىقە امانال» نە بولسا ول بولسىن، قاراتاۋداي سالماي تۈسكەن بەلدى دەمالدىرۋ «ۇشىن، سارتوقاي ەلىگە سىرتتان تون پىشىتىپ كىناسىز ەلگە جامبى، تۈيە، ات باستاتقان ايىپ كەستىرىپ تىنىش بولدى. تارازى بولغان سارتوقاي ەل ازاماتتارىنىڭ «كۈتەمىزدى كەشە كور» دەپ جالىتىپ باس يىگەنى بولغان جوق. قۇلاعى ەستىگەن سىرت ەل جاعاسىن ۇستاپ تاڭ قالىستى. بىراق، شۇ جالاسىپ بىزگە تۇعان كەرەي بالاسىنىڭ دەنى